

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2024.04.052>

УДК 346.6

Валерія ПОЄДИНОК, д-р юрид. наук, проф., професор
кафедри економічного права та економічного судочинства
Навчально-науковий інститут права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

 orcid.org/0000-0002-1583-1312

МЕХАНІЗМ «СПРАВЕДЛИВОГО ПЕРЕХОДУ» ЯК СКЛАДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Ключові слова: сталий розвиток, Європейський зелений курс, справедливий перехід, енергетична трансформація, декарбонізація, відновлювана енергетика, інвестиції, повоєнне відновлення.

Європейський зелений курс є системою юридично обов'язкових і необов'язкових заходів, що спрямовані на трансформацію економіки ЄС на засадах сталого розвитку, забезпечують баланс економічних, соціальних та екологічних інтересів у межах правопорядку ЄС. Така трансформація містить «справедливий перехід», тобто економічну диверсифікацію територій, які найбільше постраждають від кліматичного переходу, а також перекваліфікацію й активне залучення їхніх працівників і шукачів роботи. Для підтримки регіонів, що найбільше постраждають від декарбонізації, Європейська комісія створила Механізм справедливого переходу, складовою частиною якого є Фонд справедливого переходу (ФСП). У статті розглянуто особливості функціонування ФСП та досвід його використання країнами Центральної та Східної Європи. Визначено, що за умови збільшення розміру самого ФСП та забезпечення реальної взаємодії з місцевими стейкхолдерами ФСП може стати корисним інструментом для повоєнного відновлення України.

Вступ. Європейський Союз (далі ЄС) є визнаним світовим лідером з екологічних і кліматичних питань, який зобов'язався сприяти сталому розвитку на власних теренах і за їх межами. Чинна стратегія сталого розвитку ЄС — Європейський зелений курс (далі ЄЗК) — відображає цей комплексний підхід і переслідує основоположну мету перетворення Європи на перший кліматично нейтральний континент до 2050 р., що, зокрема, передбачає «зелений» енергетичний перехід.

Упровадження ЄЗК прямо впливає на усі аспекти економік і суспільств країн-членів, а також на треті країни та інші регіони світу. У своєму первісному комюніке щодо ЄЗК Європейська комісія визнала, що «не всі держави-члени, регіони та міста починають перехід з однієї точки або мають однакову здатність реагувати. Ці виклики вимагають рішучої політичної відповіді на всіх рівнях». Одним із рішень, запропонованих Комісією у цьому випадку, є Механізм справедливого переходу (далі МСП), у рамках якого здійснюється

Цитування: Поєдинок В. Механізм «справедливого переходу» як складова європейського зеленого курсу. *Економіка та право*. 2024. № 4. С. 52—63. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2024.04.052>

фінансова підтримка регіонів і секторів, що найбільше постраждають від переходу, оскільки залежать від викопного палива або процесів з інтенсивним викидом вуглецю. Вказана підтримка спрямована на сприяння переходу до низьковуглецевих і кліматично стійких видів діяльності. Метою МСП також є захист громадян і працівників, які є найвразливішими до переходу, за допомогою доступу до програм перепідготовки, надання робочих місць у нових секторах економіки або енергоефективно-го житла [1, п. 2.2.1].

Невдовзі після оголошення ЄЗК Україна повідомила про свій намір брати участь у його впровадженні. Утім, з тих пір обставини кардинально змінилися. З одного боку, в умовах війни на перший план вийшли завдання забезпечення фізичної безпеки та базових потреб населення. З іншого боку, Україна розпочала переговори щодо набуття членства в ЄС, що охоплюватимуть і питання відповідності національного законодавства та практик Зеленому курсу. Останнє створює як нові ризики, так і нові можливості: зокрема, особливості МСП дають змогу розглядати його як перспективний механізм повоєнного відновлення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблематика ЄЗК залишається недостатньо висвітленою в наукових джерелах. Наявні комплексні дослідження, підготовлені в рамках експертних організацій, як-от: аналітичний документ Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство та довкілля» у співпраці з Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій і аналітичним центром *DiXi Group* (2020) та дослідження Ради зовнішньої політики «Українська призма (2021) (обидва — за сприяння Фонду «Відродження»)» [2, 3], аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень (2022) [4], а також статті вчених-економістів [5, 6]. Юридичні роботи із зазначеної проблематики поки що практично відсутні; зокрема, не досліджено правовий інструментарій «справедливого переходу», який є особливо значущим у контексті повоєнного відновлення України.

Метою статті є дослідження правових аспектів «справедливого переходу» як складової Європейського зеленого курсу, досвіду країн Центральної та Східної Європи щодо його реалізації та перспектив його використання Україною для цілей повоєнного відновлення.

Результати дослідження. ЄЗК був офіційно представлений Європейською комісією в грудні 2019 р. Це «нова стратегія зростання, яка має на меті перетворення ЄС на справедливе та процвітаюче суспільство з сучасною, ресурсоефективною та конкурентоспроможною економікою, де не буде чистих викидів парникових газів у 2050 році, і економічне зростання відокремлене від використання ресурсів» [1, п. 1]. ЄЗК є невід’ємною частиною імплементації Паризької кліматичної угоди та важливим для досягнення Союзом своїх середньо- та довгострокових цілей; водночас ЄЗК впливає на всі сфери економіки й суспільства та діє на різних рівнях управління від глобального до місцевого. Улітку 2021 р. ЄЗК було доповнено пакетом «*Fit for 55*» («Готові до 2055 року»), який визначив законодавство, необхідне для переходу до сталого розвитку. На сьогодні ухвалено всі акти законодавства ЄС, передбачені зазначеним пакетом [7].

Як вказують автори аналітичного документа «Європейський зелений курс: можливості та загрози для України», назва, обрана Європейською комісією для цієї амбітної програми, має безпосередню аналогію з відомим Новим курсом (*New Deal*) президента США Франкліна Рузвельта (це була комплексна програма для подолання періоду глибокої депресії в США у 1930-х роках). Саме тому *European Green Deal* — це не угода, а «курс», запропонований новопризначеною Європейською комісією як назва для своєї стратегії та програми дій до 2024 р. Європейський зелений курс не є «угодою» ні за формою, ні за змістом: це стратегія і програма дій вищого органу виконавчої влади в ЄС. Найближча українська аналогія — програма дій уряду [2, с. 14].

В Україні назва «Європейський зелений курс» є усталеною, зокрема, використовується в урядовій комунікації. Однак не можна ігнорувати й того, що англійське слово *deal* означає угоду, домовленість. З цим пов’язані смислові акценти, принципово важливі для розуміння суті і механізму дії ЄЗК. Безперечно, ЄЗК не є угодою в строго юридичному сенсі (угода як правочин). Водночас його реалізація вимагає оновленого суспільного договору як на рівні усього ЄС, так і в державах-членах. Будь-яка угода, домовленість завжди є продуктом компромісу. Як буде показано в цій статті, останній є вкрай важливим для ЄЗК, який не

може бути втілений одними лише вольовими зусиллями установ ЄС, натомість потребує розбудови діалогу і співпраці різноманітних стейкхолдерів. Ілюстративними тут є слова Франса Тіммерманса, колишнього Першого віцепрезидента Європейської комісії: «Ми повинні показати солідарність з найвразливішими регіонами у Європі, як-от вуглевидобувні регіони та інші, для забезпечення того, щоб Зелений курс отримав схвалення кожного і мав шанс стати реальністю» [8].

Потребує також уточнення правова природа ЄЗК. Видається недостатньою характеристика його тільки як «програми дій», тим паче як «дорожньої карти заходів» [3, с. 4] чи «набору політичних ініціатив» [9]. Такі формулювання створюють хибне уявлення про належність ЄЗК суто до царини м'якого права. Тим часом ЄЗК охоплює не лише стратегію та програму дій ЄС, а й акти законодавства ЄС, ухвалені на їх виконання. Так, центральним елементом ЄЗК є Регламент (ЄС) 2021/1119 від 30.06.2021, що встановлює правову рамку для досягнення кліматичної нейтральності (Європейський кліматичний закон) [10]. Європейський кліматичний закон: встановлює юридично обов'язкову ціль досягнення нульових чистих викидів парникових газів до 2050 р.; має ціль досягнення негативних викидів у ЄС після цього; передбачає обов'язкову ціль щодо скорочення викидів парникових газів усередині ЄС щонайменше на 55 % (проти рівня 1990 р.) до 2030 р. та встановлення кліматичної цілі на 2040 р. протягом шести місяців після першого глобального аналізу в рамках Паризької угоди; запроваджує правила для забезпечення безперервного прогресу на шляху до мети глобальної адаптації до кліматичної цілі, встановленої в Паризькій угоді.

До актів законодавства ЄС, ухвлених у рамках ЄЗК, належать: Регламент (ЄС) 2023/857 від 19.04.2023 щодо обов'язкових щорічних скорочень викидів парникових газів державами-членами [11], Регламент (ЄС) 2023/956 від 10.05.2023, що встановлює механізм вуглецевого коригування імпорту [12], Директива (ЄС) від 13.09.2023 щодо енергоефективності [13], Директива (ЄС) 2023/2413 від 18.10.2023 щодо сприяння використанню енергії з відновлюваних джерел (RED III) [14] та багато інших. Хоч правове забезпечення ЄЗК має певні інструменти м'якого права (як-от Стратегія

«Від лану до столу» [15] та План дій щодо циркулярної економіки [16]), можна з упевненістю стверджувати, що в питаннях реалізації ЄЗК ЄС покладається передусім на імперативне законодавство, яке до того ж нерідко набуває найжорсткішої форми — форми регламентів.

Ключовими напрямками ЄЗК є чиста енергія, кліматичні заходи, будівництво та реновація, стійка промисловість, стійка мобільність, зменшення забруднення довкілля, біорозмаїття та стійка аграрна політика [3, с. 5]. У фокусі цієї статті перебуває перший із названих напрямів — перехід на цілком чисту енергію, тобто енергію з мінімальними викидами парникових газів та інших забруднювальних речовин.

Як вказує Європейська комісія, подальша декарбонізація енергетичної системи має вирішальне значення для досягнення кліматичних цілей у 2030 та 2050 рр. Виробництво та використання енергії в різних секторах економіки спричиняє понад 75 % викидів парникових газів ЄС. Енергоефективність має бути пріоритетом. Необхідно розвивати енергетичний сектор, який базується в основному на відновлюваних джерелах, що доповнюється швидким припиненням використання вугілля та декарбонізацією газу [1, п. 2.1.2].

Водночас зелена енергетична трансформація створює значні соціальні ризики. За оцінками профспілок, перехід від викопного палива до відновлюваних джерел енергії загрожує втратою роботи орієнтовно 11 млн осіб в ЄС, що становить приблизно 2,5 % від загальної зайнятості в державах — членах ЄС. Профспілки також прогнозують, що безробіття через енергетичний перехід створить напруженість у Центральній та Східній Європі, де суспільство продовжує бути біднішим, як порівняти із Західною Європою [17].

Ситуація ускладнюється тим, що саме у Центральній і Східній Європі певні регіони зараз є повністю залежними від викопного палива, що робить енергетичний перехід надзвичайно проблемним. Так, Польща 2023 р. виробляла майже три чверті (73 %) своєї електроенергії з викопного палива (проти 79 % 2022 р.), водночас 61 % електроенергії виробляли з вугілля. Викиди в енергетичному секторі на душу населення були вищими за середній світовий показник [18].

У відповідь на цей виклик в ЄС було розроблено соціальну опору ЄЗК, яка доповнила

екологічну та економічну опори. Соціальна опора ЄЗК отримала назву «справедливого переходу» (*Just Transition*) і означає, що «жодна особа та жодне місце не залишаються позаду». Соціальний захист спрямовано на людей і громадян, компанії та сектори, держави-члени та регіони, які, швидше за все, постраждають від суттєвих недоліків, як-от безробіття, спричинене цим переходом [8].

ЄС визначає «справедливий перехід» як «економічну диверсифікацію територій, які найбільше постраждали від кліматичного переходу, а також перекваліфікацію та активне залучення їхніх працівників і шукачів роботи» [19]. У цьому контексті важливо розрізнити поняття «переходу» та «трансформації». Перехід є певним процесом у рамках ширшої трансформації. Наприклад, енергетичний перехід може призвести до ширшої «зеленої» трансформації суспільства [20, с. 2] — тому ЄЗК передбачає суспільну трансформацію та містить енергетичний перехід.

Загалом країни — члени ЄС, які значною мірою покладаються на викопне паливо, не підтримують швидкого енергетичного переходу, необхідного для виконання Союзом своєї амбітної кліматичної стратегії до 2050 р. Національні лідери зберігають скепсис щодо зазначеного переходу з огляду на його вплив на безробіття. До цього долучаються побоювання втрати підтримки на виборах, навіть якщо енергетичний перехід буде справедливим у довгостроковій перспективі, коли уряд буде здатним компенсувати соціальну незахищеність. Тож ЄС повинен створювати стимули для своїх держав-членів, щоб пришвидшити енергетичний перехід.

Для підтримки справедливого енергетичного переходу в країнах-членах Європейська комісія створила **Механізм справедливого переходу — МСП** (*Just Transition Mechanism — JTM*). Держави-члени, економіка яких залежить від викопного палива, мають право подати заявку в рамках МСП для трансформації своїх економік шляхом справедливого переходу. МСП пропонує фінансування для відповідних держав-членів з метою створення нових можливостей для вразливих груп людей у процесі переходу, наприклад, для шахтарів. МСП є частиною Інвестиційного плану ЄЗК. Інвестиційний план ЄЗК (*European Green Deal Investment Plan — EGDIP*), також відомий як Інвестицій-

ний план сталої Європи (*Sustainable Europe Investment Plan — SEIP*), є інвестиційною опорою ЄЗК. Для досягнення цілей, визначених ЄЗК, План передбачає вкладення щонайменше 1 трлн євро сталих інвестицій протягом наступного десятиліття. Зокрема, МСП як частина Інвестиційного плану ЄЗК передбачає спрямування щонайменше 100 млрд євро інвестицій для підтримки працівників і громадян регіонів, найбільше постраждалих від переходу [21].

МСП фінансується Багаторічною фінансовою програмою на 2021—2027 рр. та складається з трьох опор:

- **Опора 1: Фонд справедливого переходу — ФСП** (*Just Transition Fund — JTF*). ФСП має в своєму розпорядженні 17,5 млрд євро на підтримку регіональних і місцевих ініціатив. Він підтримує економічну диверсифікацію та конверсію постраждалих регіонів, зокрема, завдяки інвестуванню в малі та середні підприємства, створенню нових фірм, дослідженням та інноваціям, відновленню довкілля, чистій енергії, перекваліфікації працівників, допомозі в пошуку роботи та трансформації вуглецевоемних галузей;

- **Опора 2: Схема справедливого переходу InvestEU** (*InvestEU Just Transition scheme*) забезпечує ще 1,8 млрд євро для інвестицій у ширший спектр проєктів, ніж ФСП, охоплюючи інвестиції в енергетичну та транспортну інфраструктуру, цифровізацію та цифрове сполучення, а також циркулярну економіку. Ці інвестиції здійснюватимуть суб'єкти приватного та державного секторів із фінансовими продуктами, запропонованими партнерами-виконавцями *InvestEU*, як-от Група Європейського інвестиційного банку або національні банки;

- **Опора 3: Механізм позик для державного сектору** (*Public Sector Loan Facility*) об'єднує в собі 1,5 млрд євро грантового компонента з бюджету ЄС і кредитний компонент до 10 млрд євро від Європейського інвестиційного банку, який, як очікується, мобілізує від 25 до 30 млрд євро державних інвестицій в енергетичну і транспортну інфраструктуру, мережі централізованого теплопостачання, заходи з енергоефективності, зокрема реконструкцію будівель і соціальну інфраструктуру [22].

Усі три схеми фінансування спрямовані на підтримку стейкхолдерів, а саме державний сектор і приватний бізнес, в енергетичному

переході. МСП також доповнює стратегію *FinGreenTech*. З-поміж трьох типів фінансування в рамках МСП, ФСП є найзначущим для країн, залежних від викопного палива, та потенційно актуальним для України в контексті повоєнного відновлення, а отже, підлягає детальнішому розгляду.

ФСП було засновано Регламентом (ЄС) 2021/1056 від 24.06.2021. Згідно з преамбулою Регламенту ФСП спрямований на пом'якшення несприятливих наслідків кліматичного переходу завдяки підтримці найбільш постраждалих територій і відповідних працівників, а також сприянню збалансованому соціально-економічному переходу. Відповідно до єдиної конкретної мети ФСП дії, які підтримує ФСП, повинні безпосередньо сприяти послабленню впливу переходу через пом'якшення негативних наслідків для зайнятості і фінансування диверсифікації та модернізації місцевої економіки [23, п. 5]; виключний перелік дій, які можуть отримати підтримку, закріплено в ч. 2 ст. 8 Регламенту. У принципі, ФСП охоплює всі держави-члени, однак розподіл його фінансових ресурсів має бути зосереджений на тих територіях, які найбільше постраждали від процесу кліматичного переходу, і цей розподіл має відображати спроможність держав-членів фінансувати необхідні інвестиції, щоб впоратися з переходом до кліматично нейтральної економіки [23, п. 8]. Найбільші асигнування з ФСП отримують Польща, Німеччина, Румунія та Чеська Республіка, що значною мірою відповідає локалізації очікуваної втрати робочих місць [22].

В основі ФСП лежить місцево-специфічний підхід (*place-specific approach*), що сприяє участі та партнерству як основному механізму стимулювання позитивних змін і складається з трьох опор: 1) посилення ендегенних механізмів розвитку та використання територіальних капіталів у динамізації процесів розвитку; 2) мобілізація та залучення місцевих суб'єктів у діяльність із територіального розвитку; 3) побудова інституційних партнерств та інтеграція впливу різних суспільних акторів [24, с. 1—3]. Місцево-специфічний підхід рекомендовано в політиках ЄЗК як основу для індивідуальної місцевої та регіональної резильєнтності. Резильєнтність означає складний набір інфраструктурних, економічних, соціальних та інституційних характеристик, які виявляють здатність регіонів

реагувати на шок і підтримувати стабільність і довговічність системи, а також пом'якшувати й адаптуватися до структурних змін і переходити до нових шляхів розвитку. Ідея полягає у тому, що справедливий перехід не можна здійснити за принципом «один розмір пасує всім» [24, с. 3].

Щоб отримати доступ до ФСП, країни-члени повинні розпочати складний процес діалогу з Європейською комісією, визначивши відповідні території в межах своїх кордонів, які можуть подати заявку на фінансування. Територія — це визначений регіон країни, який значною мірою залежить від виробництва викопного палива і, отже, сприяє виробленню викидів — зазвичай це регіони з великим видобутком вугілля в Центральній і Східній Європі, а також у Південній Європі. Для успішної заявки територія повинна подати **Територіальний план** справедливого переходу (далі ТПСП), де чітко описано прозорий план того, як територія досягатиме кліматичних цілей ЄС. Прикладом території є Сілезія в Польщі, де 40 000 осіб — половина загально зайнятих на території — зайняті саме у вугільній промисловості. Тут поступова відмова від вугілля як частина енергетичного переходу матиме серйозні економічні наслідки та наслідки для зайнятості населення.

Фінансування ТПСП пов'язане з Національними енергетичними та кліматичними планами (далі НЕКП), які підтримують кліматичні цілі ЄС на 2030 та 2050 рр. Якщо держава-член не досягає цілей, викладених у її НЕКП, фінансування ТПСП може бути зменшено або призупинено Комісією. Проте існує й позитивна обумовленість: якщо фінансування буде збільшено після 2024 р., його мають надавати переважно тим країнам, які досягли скорочення викидів [25, с. 7]. Обумовленість (*conditionality*) загалом є характерною рисою впливу ЄС на поведінку держав-членів (зрештою, умовою набуття власне членства в ЄС є виконання країною-кандидатом визначених умов). Утім, інструменти негативної та позитивної обумовленості, що уособлюють традиційну регуляторну логіку «кийка і пряника», навряд чи можуть бути достатніми в досягненні мети ЄЗК (надто довгими є часові рамки і надто великі масштаб і глибина трансформацій). У зв'язку з цим обумовленість доповнюється інструментами розбудови діалогу і зміцнення довіри.

Європейська комісія наголошує на тому, що залучення та прихильність громадськості й усіх

стейкхолдерів має вирішальне значення для успіху ФСП та усіх ініціатив ЄЗК. Принцип партнерства, який є ключовою рисою політики згуртованості, є надзвичайно важливим для ФСП. ТПСП можуть відображати реальну ситуацію на місці та впливати на справедливий перехід лише тоді, коли всі відповідні національні, регіональні та місцеві стейкхолдери залучені й керують переходом на своїй території. Місцеві стейкхолдери, а саме економічні та соціальні партнери (як-от профспілки, зокрема ті, що представляють шахтарів), а також органи, що представляють громадянське суспільство (молодіжні організації, екологічні неурядові організації тощо), повинні бути повністю мобілізованими в дебатах щодо майбутнього своїх територій. Щоб належно і активно допомагати на етапах упровадження, моніторингу та оцінки, такі стейкхолдери мають бути включені до складу моніторингових комітетів за відповідними програмами. Крім того, вони повинні мати власні організаційні структури для контролю за виконанням ТПСП [26, с. 19–20]. Отже, ТПСП надає місцевим і регіональним стейкхолдерам можливість справжньої участі у виробленні регіональної політики ЄС.

У рамках ТПСП численні місцеві й регіональні стейкхолдери безпосередньо звертаються до фонду на рівні ЄС. У разі кваліфікації грант виділяється безпосередньо на територію. Що ж до національних урядів, то вони мають лише координувати й підтримувати стратегію та виконання ТПСП. Тож ТПСП є формою територіального управління, яке «можна розуміти як розширення усталеного багаторівневого управління шляхом додавання суто територіальних уявлень і, у такий спосіб, зосередження на місцевому та територіально чутливому підході» [27, с. 15].

Дослідження досвіду реалізації ТПСП буде неповним, якщо не згадати негативні приклади і тенденції. Широковідомою є справа Суду ЄС за позовом Чеської Республіки до Польщі щодо шахти в Турові (*Case C-121/1 R Czech Republic v Poland*). Справа стосувалася діяльності буровугільної шахти в Турові, яка постачає буре вугілля для Туровської електростанції потужністю 1984 мВт, обидві належать Польській енергетичній групі (*PGE*). Викидаючи майже 10 млн тонн вуглекислого газу щороку, станція протягом багатьох років входила до списку

електростанцій ЄС з найбільшим негативним впливом на клімат. 1994 року шахта отримала концесію на видобуток бурого вугілля до 2020 р. А 2019 р. вона подала запит на продовження концесії на шість років. Відповідно до польського законодавства продовження було можливе без оцінювання впливу на довкілля. У березні 2020 р. шахта отримала запитану пролонгацію до 2026 р. Спір виник у зв'язку з негативним впливом діяльності шахти на ґрунтові води в Чехії. Стверджуючи, що Польща порушила законодавство ЄС, Чехія подала позов до Суду ЄС 21.02.2021. Випадки подання однією державою-членом позову до іншої держави-члена у зв'язку з невиконанням нею своїх зобов'язань за законодавством ЄС трапляються зрідка; зазначений позов став дев'ятим за рахунком за всю історію Суду ЄС [28, с. 2] і першим позовом, пов'язаним із порушенням екологічного законодавства ЄС.

21.05.2021 Суд ЄС постановив припинити діяльність шахти в Турові до винесення рішення у справі за позовом Чехії до Польщі. Уряд Польщі відмовився виконувати рішення Суду; тодішній міністр економічного розвитку назвав це рішення «скандально невідповідним» ситуації та таким, що призведе до втрати десятків тисяч робочих місць і дуже серйозних порушень в енергетичній системі Польщі [29]. Внаслідок цього Європейська комісія виключила регіон Богатиня, у якому знаходиться шахта, з переліку отримувачів коштів ФСП. Спір між Чехією і Польщею не вирішено й до сьогодні, але справа ілюструє дещо більше за суперечку між сусідніми державами.

Під час судового розгляду використовували аргумент, згідно з яким в оцінці майбутнього шахти незворотні наслідки для довкілля є більш значущими за тимчасові соціально-економічні наслідки. За словами Суду, передбачувана шкода, про яку стверджує Польща, через неможливість виконання важливих проектів та інвестицій в енергетичній сфері в жодному разі не може мати перевагу над міркуваннями, що стосуються довкілля та здоров'я людини. Нарешті, соціально-економічний збиток, про який стверджує Польща, пов'язаний із втратою робочих місць на шахті та електростанції в Турові та працівників субпідрядних підприємств, по суті становить матеріальну шкоду, яка не може, за винятком певних обставин, розглядатися як непоправна,

оскільки грошова компенсація, як правило, здатна відновити постраждалу сторону до стану, що передував виникненню цього збитку [28, с. 3].

Іншими словами, робочі місця можуть бути заміщені цільовими соціальними та економічними політиками, але уражене здоров'я і довкілля — ні. Такі міркування мають сенс, однак слід мати на увазі, що про повне відшкодування шкоди за рахунок коштів ФСП у будь-якому випадку не йдеться. До кожного євро з ФСП країни-члени повинні будуть долучити 1,5—3 євро своїх ресурсів; також очікується національне співфінансування. Зважаючи на те, що початково запропонований розмір ФСП в 40 млрд євро було зменшено Європейською Радою до 17,5 млрд євро, висловлюють думку, що цей Фонд спроможний не більше як на соціальну підтримку і перепідготовку робітників [22].

Крім того, існують свідчення, що залучення різноманітних стейкхолдерів у країнах Центральної та Східної Європи не працює так, як очікувалося. Зокрема, вказують, що на кількох територіях не проводяться воркшопи зі стейкхолдерами, що неурядові організації та засоби масової інформації не запрошуються до участі в консультаціях, або що вони обмежені в можливостях участі. Підкреслюють також, що процес в Угорщині, Польщі та Словаччині в основному проводять великі консалтингові компанії, як-от *PwC* і *KPMG*, що зменшує можливості для участі неурядових організацій. Головну відповідальність у цьому випадку покладають на національні уряди [30, гл. 6]. Утім, інші джерела вбачають початки недоліків впровадження ТПСР і НЕКР на рівні самої Європейської комісії: розгляд ТПСР Комісією є надто бюрократичним і належно не забезпечує залучення профспілок та інших стейкхолдерів, у шаблоні ТПСР бракує деталей щодо вимог до соціального діалогу з профспілками та постраждалими працівниками [22].

Досвід країн Центральної та Східної Європи щодо справедливого переходу становить значний інтерес для України, оскільки ці країни є не тільки географічними сусідами України, а й мають зіставні економічні й соціальні умови: значну залежність від викопного палива, недостатню суспільну свідомість і активність громадянського суспільства з екологічних і кліматичних питань, недостатню полі-

тичну волю щодо «зеленої» трансформації тощо. Специфічний саме для України виклик зараз пов'язаний із війною і необхідністю повоєнного відновлення.

Україна розпочала активну підготовку своєї позиції щодо ЄЗК восени 2019 р. [3, с. 7]. Міністерство енергетики та захисту довкілля 21.01.2020 презентувало проєкт концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 р., а 24.01.2020 Кабінет Міністрів України створив спеціальну Міжвідомчу робочу групу з питань координації протидії наслідкам зміни клімату у рамках ЄЗК. 13.08.2020 листом Прем'єр-міністра України Д. Шмигала на адресу Першого віцепрезидента ЄК Ф. Тіммерманса було передано позиційний документ щодо Учасі України у ЄЗК. У документі, зокрема, запропоновано встановити структурований і регулярний діалог з ЄС щодо модальностей раннього залучення української сторони до розробки та реалізації політик у рамках Європейського Зеленого Курсу, розробки спільної Дорожньої карти участі України у ЄЗК, а також відзначаються перспективні напрями співробітництва у рамках ЄЗК [3, с. 8].

Зазначений вище проєкт Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 р. передбачав, зокрема, збільшення частки ВДЕ до 70 % до 2050 р., за одночасного забезпечення збалансованості та економічної обґрунтованості вартості такої енергії [31]. Проте подальшого розвитку зазначена розробка не отримала, і на момент написання статті на урядовому порталі відсутній навіть доступ до тексту проєкту.

У країні, охопленій війною, фізична безпека та нормальні умови життя для кожного українця актуальніші за проблеми стримування глобального потепління або формування здорового довкілля [32]. Однак на сьогодні Україна офіційно розпочала переговори про вступ до ЄС, тож вага питань, пов'язаних з ЄЗК, значно збільшилась, як порівняти з 2020 чи 2021 рр.

З одного боку, у нових реаліях зростають ризики того, що Україні будуть нав'язані несприятливі для неї умови. Так, керівник проєкту *Green Deal Ukraine* Георг Цахманн попереджає, що українські перемовники відчуватимуть величезний тиск щодо необхідності досягнення швидкого прогресу в питанні вступу до ЄС, що може завадити повноцінно відстоювати власні позиції. Якщо у цьо-

му випадку перекласти економічні та соціальні наслідки реалізації курсу на українську політичну систему, то легітимність «зеленого» курсу в Україні може зазнати серйозного удару. У такому разі український уряд наражатиметься на популістичну опозицію, яка апелюватиме до високої вартості реалізації політики, задуманої в Брюсселі [32].

З іншого боку, членство в ЄС означає і доступ до фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію справедливого переходу в країнах-членах, а в Україні можуть бути використані у повоєнному відновленні за принципом «відбудувати краще, ніж було». Оскільки вплив війни на різні регіони і території України є дуже нерівномірним, місцево-специфічний підхід, що лежить в основі фінансування ФСП, є надзвичайно цінною рисою, яка, за умови збільшення розміру самого Фонду, дасть змогу використовувати його як інструмент відновлення регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України, з урахуванням їхніх особливостей, що стимулюватиме приватні інвестиції. Важливою є також закладена в МСП орієнтація на безпосереднє залучення різноманітних стейкхолдерів з метою розбудови довіри, що, у разі успішної реалізації, сприятиме позитивному сприйняттю ЄЗК широкими верствами населення України та різними його групами.

Висновки. ЄЗК був представлений ЄС 2019 р. як перше у світі юридично обов'язкове публічне зобов'язання щодо досягнення кліматичної нейтральності. З правової точки зору він є системою юридично обов'язкових і необов'язкових заходів, що спрямовані на трансформацію економіки ЄС на засадах сталого розвитку і забезпечують баланс економічних, соціальних та екологічних інтересів у межах правопорядку ЄС. Така трансформація містить «справедливий перехід», який передбачає економічну диверсифікацію територій, що найбільше постраждають від кліматичного

переходу, а також перекваліфікацію й активне залучення їхніх працівників і шукачів роботи.

Щоб виконати свою обіцянку «не залишити нікого позаду», Європейська комісія створила Механізм справедливого переходу (МСП), метою якого є підтримка регіонів, які зазнають найбільших структурних впливів від комплексної та амбітної стратегії декарбонізації. МСП складається з трьох опор: Фонд справедливого переходу, Схема справедливого переходу *InvestEU* та Механізм позик для державного сектору. З трьох видів фінансування у рамках МСП найзначущим для країн Центральної та Східної Європи, що мають умови, подібні до України, є Фонд справедливого переходу (ФСП). В основі процесу розподілу інвестицій ФСП лежать територіальні плани справедливого переходу (ТПСП).

Фінансування через ФСП передбачає як негативну, так і позитивну обумовленість, що уособлюють регуляторну логіку «кийка і пряника». Цього, однак, недостатньо для забезпечення справедливого переходу з огляду на масштаб завдань і множинність стейкхолдерів. Тому механізм ФСП базується на «місцево-специфічному підході», що сприяє діалогу між різними місцевими стейкхолдерами та допомагає здійснювати багаторівневе управління і формування довіри. Проте механізм ФСП не є універсальним рішенням для забезпечення справедливого переходу через обмежені фінансові ресурси та інституційні недоліки, що призводить до недостатнього залучення стейкхолдерів.

Попри свої нинішні недоліки, ФСП можна розглядати як перспективний інструмент для України, майбутнього члена ЄС, у процесі повоєнного відновлення. Для досягнення успіху процес має бути не лише належно профінансованим, але й по-справжньому партнерським та інклюзивним, щоб забезпечити консолідацію різних українських стейкхолдерів навколо цілей ЄЗК.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions The European Green Deal COM/2019/640 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> (дата звернення: 01.10.2024).
2. Європейський зелений курс: можливості та загрози для України. Аналітичний документ. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». 2020. URL: <https://dixigroup.org/analytic/ievropejskyj-zelenyj-kurs-mozhlyvosti-ta-zahrozy-dlia-ukrainy/> (дата звернення: 01.10.2024).

3. Європейський зелений курс: зовнішньополітичний та безпековий виміри участі України. Дослідження Ради зовнішньої політики «Українська призма». 2021. URL: <https://prismua.org/wp-content/uploads/2022/01/Green-Deal.pdf> (дата звернення: 01.10.2024).
4. Іванюта С.П., Якушенко Л.М. Європейський зелений курс і кліматична політика України. Аналітична доповідь. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. 95 с.
5. Кицюк І., Науменко Н., Присяжнюк, В. Європейський зелений курс: можливості та наслідки для українського бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-87>
6. Зінченко О.А., Апальков С.С. Європейський зелений курс на шляху реалізації національних економічних інтересів. *Проблеми економіки*. 2023. № 1 (55). С. 42—48.
7. European Commission. Commission welcomes completion of key “Fit for 55” legislation, putting EU on track to exceed 2030 targets. Press release. 2023, October 9. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_4754 (дата звернення: 01.10.2024).
8. European Commission. The Just Transition Mechanism: Making sure no one is left behind. 2021. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/860386/just_transition_mechanism_en.pdf (дата звернення: 01.10.2024).
9. Європейський зелений курс. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейський_зелений_курс (дата звернення: 01.10.2024).
10. Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No. 401/2009 and (EU) 2018/1999 (‘European Climate Law’). *OJ L* 243, 9.7.2021, p. 1—17.
11. Regulation (EU) 2023/857 of the European Parliament and of the Council of 19 April 2023 amending Regulation (EU) 2018/842 on binding annual greenhouse gas emission reductions by Member States from 2021 to 2030 contributing to climate action to meet commitments under the Paris Agreement, and Regulation (EU) 2018/1999. *OJ L* 111, 26.4.2023, p. 1—14.
12. Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism. *OJ L* 130, 16.5.2023, p. 52—104.
13. Directive (EU) 2023/2413 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 amending Directive (EU) 2018/2001, Regulation (EU) 2018/1999 and Directive 98/70/EC as regards the promotion of energy from renewable sources, and repealing Council Directive (EU) 2015/652. *OJ L*, 2023/2413, 31.10.2023.
14. Directive (EU) 2023/1791 of the European Parliament and of the Council of 13 September 2023 on energy efficiency and amending Regulation (EU) 2023/955 (recast). *OJ L* 231, 20.9.2023, p. 1—111.
15. European Commission. Farm to fork strategy. URL: https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en (дата звернення: 01.10.2024).
16. European Commission. Circular economy action plan. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en (дата звернення: 01.10.2024).
17. Simon F. Eleven million jobs at risk from EU Green Deal, trade unions warn. Euractive. 2020, May 9. URL: <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/eleven-million-jobs-at-risk-from-eu-green-deal-trade-unions-warn/> (дата звернення: 01.10.2024).
18. Poland. Electricity Trends — Ember Climate. URL: <https://ember-climate.org/countries-and-regions/countries/poland/> (дата звернення: 01.10.2024).
19. European Parliament. Rule of law in Hungary and Poland: Plenary debate and resolution. 2022. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/agenda/briefing/2022-05-02/6/rule-of-law-in-hungary-and-poland-plenary-debate-and-resolution> (дата звернення: 01.10.2024).
20. Hoelscher K., Wittmayer, J.M., Loorbach, D. Transition versus transformation: What’s the difference? *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 27 (2018), 1—3. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2017.10.007>.
21. European Commission. The European Green Deal Investment Plan and Just Transition Mechanism explained. 2020, Jan 14. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_24 (дата звернення: 01.10.2024).
22. World Resources Institute. European Union’s Just Transition Mechanism: Transnational Funding and Support for a Just Transition. 2021, April 1. URL: <https://www.wri.org/update/european-unions-just-transition-mechanism-transnational-funding-and-support-just-transition> (дата звернення: 01.10.2024).
23. Regulation (EU) 2021/1056 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 establishing the Just Transition Fund. *OJ L* 231, 30.6.2021, p. 1—20.
24. Nowakowska A., Rzenca A., Sobol A. Place-based policy in the “Just Transition” process: The case of polish coal regions. *Land*, 2021, 10 (10). <https://doi.org/10.3390/land10101072>
25. Popp R., De Pous P. Just Transition beyond coal — Lessons from the EU. 2021. URL: <https://www.e3g.org/wp-content/uploads/E3G-Briefing-Transition-beyond-coal-lessons-from-eu.pdf> (дата звернення: 01.10.2024).
26. European Commission. Commission staff working document on the territorial just transition plans. SWD (2021) 275 final. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/funding/just-transition-fund/swd_territ_just_trans_plan_en.pdf (дата звернення: 01.10.2024).

27. Buhme K., Zillmer S., Toptsidou M., Holstein F. Territorial governance and cohesion policy. European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, 2015. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/563382/IPOL_STU%282015%29563382_EN.pdf (дата звернення: 01.10.2024).
28. Court of Justice of the European Union. Press release no 89/21. Order of the Vice-President of the Court in Case C-121/21 R Czech Republic v Poland. URL: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2021-05/cp210089en.pdf> (дата звернення: 01.10.2024).
29. Craig Turp-Balazs. Poland set to defy ECJ ruling to close Turyw coal mine. Emerging Europe, May 24, 2021. URL: <https://emerging-europe.com/analysis/poland-set-to-defy-ecj-ruling-to-close-turow-coal-mine/> (дата звернення: 01.10.2024).
30. Making the European Green Deal Work. EU Sustainability Policies at Home and Abroad. Edited by Helene Dyrhaug and Kristina Kurze. Routledge, 2024.
31. Міністерство енергетики та захисту довкілля України. Презентовано проєкт Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. *Урядовий портал*. 2020, 21 січня. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-proekt-konceptsiyi-zelenogo-energetichnogo-perehodu-ukrayini-do-2050-roku> (дата звернення: 01.10.2024).
32. Цахманн Г. «Зелена» угода і війна. Чи під силу Україні європейські кліматичні зобов'язання. *Економічна правда*. 9 серпня 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/08/9/717754/> (дата звернення: 01.10.2024).

Надійшла 04.10.2024

REFERENCES

1. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions The European Green Deal COM/2019/640 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>
2. Yevropeyskyi zelenyi kurs: mozhlyvosti ta zahrozy dlia Ukrainy. Analytychnyi dokument. Resursno-analytychnyi tsentr "Suspilstvo i dovkillia". 2020. URL: <https://digigroup.org/analytic/ievropejskyj-zelenyj-kurs-mozhlyvosti-ta-zahrozy-dlia-ukrainy/> [in Ukrainian].
3. Yevropeyskyi zelenyi kurs: zovnishnopolitychnyi ta bezpekovi vymiry uchasti Ukrainy. Doslidzhennia Rady zovnishnoi polityky "Ukrainska pryzma". 2021. URL: <https://prismua.org/wp-content/uploads/2022/01/Green-Deal.pdf> [in Ukrainian].
4. Ivaniuta S.P., Yakushenko L.M. Yevropeyskyi zelenyi kurs i klimatychna polityka Ukrainy. Analytychna dopovid. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 2022. 95 p. [in Ukrainian].
5. Kytsiuk I., Naumenko N., Prysiazhniuk, V. Yevropeyskyi zelenyi kurs: mozhlyvosti ta naslidky dlia ukrainskoho biznesu. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2023. No. 56. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-87> [in Ukrainian].
6. Zinchenko O.A., Apalkov S.S. Yevropeyskyi zelenyi kurs na shliakhu realizatsii natsionalnykh ekonomichnykh interesiv. *Problemy ekonomiky*. 2023. No. 1 (55). P. 42-48 [in Ukrainian].
7. European Commission. Commission welcomes completion of key 'Fit for 55' legislation, putting EU on track to exceed 2030 targets. Press release. 2023, October 9. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_4754
8. European Commission. The Just Transition Mechanism: Making sure no one is left behind. 2021. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/860386/just_transition_mechanism_en.pdf
9. Yevropeyskyi zelenyi kurs. Material z Vikipedii — vilnoi entsyklopedii. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейський_зелений_курс [in Ukrainian]
10. Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No. 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'). *OJ L* 243, 9.7.2021, p. 1-17.
11. Regulation (EU) 2023/857 of the European Parliament and of the Council of 19 April 2023 amending Regulation (EU) 2018/842 on binding annual greenhouse gas emission reductions by Member States from 2021 to 2030 contributing to climate action to meet commitments under the Paris Agreement, and Regulation (EU) 2018/1999. *OJ L* 111, 26.4.2023, p. 1-14.
12. Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism. *OJ L* 130, 16.5.2023, p. 52-104.
13. Directive (EU) 2023/2413 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 amending Directive (EU) 2018/2001, Regulation (EU) 2018/1999 and Directive 98/70/EC as regards the promotion of energy from renewable sources, and repealing Council Directive (EU) 2015/652. *OJ L*, 2023/2413, 31.10.2023.
14. Directive (EU) 2023/1791 of the European Parliament and of the Council of 13 September 2023 on energy efficiency and amending Regulation (EU) 2023/955 (recast). *OJ L* 231, 20.9.2023, p. 1-111.
15. European Commission. Farm to fork strategy. URL: https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en

16. European Commission. Circular economy action plan. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en
17. Simon F. Eleven million jobs at risk from EU Green Deal, trade unions warn. Euractiv. 2020, May 9. URL: <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/eleven-million-jobs-at-risk-from-eu-green-deal-trade-unions-warn/>
18. Poland. Electricity Trends — Ember Climate. URL: <https://ember-climate.org/countries-and-regions/countries/poland/>
19. European Parliament. Rule of law in Hungary and Poland: Plenary debate and resolution. 2022. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/agenda/briefing/2022-05-02/6/rule-of-law-in-hungary-and-poland-plenary-debate-and-resolution>
20. Hoelscher K., Wittmayer, J.M., Loorbach, D. Transition versus transformation: What's the difference? *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 27 (2018), 1-3. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2017.10.007>.
21. European Commission. The European Green Deal Investment Plan and Just Transition Mechanism explained. 2020, Jan 14. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_24
22. World Resources Institute. European Union's Just Transition Mechanism: Transnational Funding and Support for a Just Transition. 2021, April 1. URL: <https://www.wri.org/update/european-unions-just-transition-mechanism-transnational-funding-and-support-just-transition>
23. Regulation (EU) 2021/1056 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 establishing the Just Transition Fund. OJ L 231, 30.6.2021, p. 1-20.
24. Nowakowska A., Rzenca A., Sobol A. Place-based policy in the «Just Transition» process: The case of polish coal regions. *Land*, 2021, 10 (10). <https://doi.org/10.3390/land10101072>
25. Popp R., De Pous P. Just Transition beyond coal — Lessons from the EU. 2021. URL: <https://www.e3g.org/wp-content/uploads/E3G-Briefing-Transition-beyond-coal-lessons-from-eu.pdf>
26. European Commission. Commission staff working document on the territorial just transition plans. SWD (2021) 275 final. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/funding/just-transition-fund/swd_territ_just_trans_plan_en.pdf
27. Buhme K., Zillmer S., Totsidou M., Holstein F. Territorial governance and cohesion policy. European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, 2015. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/563382/IPOL_STU%282015%29563382_EN.pdf
28. Court of Justice of the European Union. Press release no 89/21. Order of the Vice-President of the Court in Case C-121/21 R Czech Republic v Poland. URL: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2021-05/cp210089en.pdf>
29. Craig Turp-Balazs. Poland set to defy ECJ ruling to close Turyw coal mine. Emerging Europe, May 24, 2021. URL: <https://emerging-europe.com/analysis/poland-set-to-defy-ecj-ruling-to-close-turow-coal-mine/>
30. Making the European Green Deal Work. EU Sustainability Policies at Home and Abroad. Edited by Helene Dyrhaug and Kristina Kurze. Routledge, 2024.
31. Ministerstvo enerhetyky ta zakhystu dovkillia Ukrainy. Prezentovano proekt Kontseptsii “zelenoho” enerhetychnoho perekhodu Ukrainy do 2050 roku. *Uriadovyi portal*. 2020, January 21. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-proekt-koncepciyi-zelenogo-energetichnogo-perekhodu-ukrayini-do-2050-roku> [in Ukrainian].
32. Tsakhmann H. “Zelena” uhoda i viina. Chy pid sylu Ukraini yevropeiski klimatychni zoboviazannia. *Ekonomichna Pravda*. 2024, May 9. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/08/9/717754/> [in Ukrainian].

Received 04.10.2024

Valeria POIEDYNOK,

Dr. Sci. (Law), Professor, Professor of the Department of Economic Law
and economic justice Educational and Scientific Institute of Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1583-1312

THE JUST TRANSITION MECHANISM AS PART OF THE EUROPEAN GREEN DEAL

The European Green Deal (EGD) was presented by the EU as the world's first public, state-led commitment to climate neutrality. It encompasses a set of legally binding and non-binding measures that address climate change, biodiversity loss, pollution, and sustainability across all sectors of the economy, while balancing economic, social, and ecological interests within the EU legal order. The massive transformation envisaged by the EGD includes a "just transition," focusing on the economic diversification of the territories most affected by the climate transition, as well as the reskilling and active inclusion of their workers and jobseekers.

To deliver on its promise to "leave no one behind," the European Commission has set up the Just Transition Mechanism (JTM), aimed at supporting those regions most affected by the structural impacts of a comprehensive and ambitious decarbonisation strategy. Of the three types of funding ("pillars") within the JTM, the Just Transition Fund (JTF) is most relevant for Central and Eastern European countries, which have conditions similar to Ukraine's. At the heart of the process of distributing JTF investments are the so-called Territorial Just Transition Plans (TJTPs).

The JTF funding involves both negative and positive conditionalities, but these are hardly sufficient to ensure a just transition, given the magnitude of tasks and the multiplicity of actors involved. Therefore, the JTF mechanism relies on a place-based approach, promoting dialogue among different local stakeholders and allowing for a form of multilevel governance and trust-building. However, the JTF mechanism is not a silver bullet for ensuring a just transition due to its limited financial resources and institutional flaws, which result in insufficient stakeholder involvement.

Despite its current shortcomings, the JTM is seen as a promising tool for Ukraine, a future EU member, in its post-war recovery. For the process to succeed, it must not only be adequately funded but also truly participatory and inclusive to ensure the commitment of various Ukrainian stakeholders to the EGD goals.

Keywords: sustainable development, European Green Deal, just transition, energy transformation, decarbonization, renewable energy, investments, post-war recovery.